

Яковенко Р. В.

Кіровоградський національний технічний університет

НОВИЗНА ТА ПОСЛІДОВНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Метою дослідження людського потенціалу є аналіз еволюції людини, переходу від „людини економічної” до „людини творчої”, змін якісних параметрів особистості в процесі розвитку економіки та суспільства. Такі зміни відбуваються в процесі поширення науково-технічного прогресу, інтелектуалізації праці, трансформації суспільних процесів, виникнення адекватної потреби у застосуванні творчої думки людини в процесі виконання виробничих операцій. Такі тенденції характеризують зародження постіндустріальних принципів організації виробництва, на відміну від промислових, за яких визначальна виробнича функція належала автоматизованому високопродуктивному верстатові.

Поставлена мета зумовила таку послідовність та алгоритм виконання завдань:

- дослідити погляди на різні складові та прояви людського потенціалу вченими, які визначили сучасний рівень розвитку економічної думки. Найбільший внесок у дослідження людського потенціалу зроблено представниками інституціонального напрямку та неоліберальної школи ХХ століття. Проте, кожна наукова школа зробила свій внесок у створення передумов та інструментарію дослідження людського потенціалу;

- визначити сутність категорії людський потенціал, її структуру та функції, відмінність від категорій робоча сила, фактор виробництва, її місце в системі соціально-економічних факторів. Людський потенціал являє собою нову суспільну категорію, що поєднує в собі матеріальну та нематеріальну складові, і являє собою інституціональний синтез спроможностей людини не лише до виробництва, а й до усіх суспільних процесів з урахуванням не лише економічних факторів;

- дослідити сучасний стан людського потенціалу України: наявний освітній і професійно-технічний рівень працівників, соціально-культурні умови розвитку людини, умови і тривалість життя населення. Освітній і професійно-технічний рівень працівників в Україні поступово зростає, що характеризує зростання частки осіб з вищою освітою в структурі робочої сили. Соціально-культурні умови розвитку людини на цей момент є недостатніми, що зумовлено низьким рівнем задоволення первинних потреб, а відтак і неспроможністю зростання потреб вище за екзистенціальні. Кількісні характеристики народонаселення (тенденції його відтворення, тривалість життя тощо) є незадовільними, що характеризує недостатній рівень розвитку ринкових відносин та неефективність державної економічної політики;

- проаналізувати зростання інтелектуалізації праці в структурі економіки як чинника, що здійснює прямий безпосередній вплив на розширене кількісне та якісне відтворення людського потенціалу. Підвищення вимог до професійно-освітнього рівня сучасного працівника здійснює відповідні зміни в структурі вищої та професійно-технічної освіти, змінює її пріоритети, відтак принципове значення належить не лише обсягам освітніх послуг, що надаються, а й якості освіти;

- розкрити аспекти розвитку людського потенціалу через мотивацію праці у напрямі прагнення особистості до поширення частки творчості у загальній структурі праці. Так, зростання частки творчості у загальному обсязі виконуваних робіт призводить до визначення самого процесу праці, тобто реалізації людського потенціалу, визначальним мотивом економічної діяльності;

- обґрунтувати заходи держави, підприємства, громади, домогосподарства та людини, що спрямовані на зростання добробуту населення і забезпечення розвитку особистості, та визначити їх роль у процесі відтворення людського потенціалу. Задоволення первинних потреб людини, тобто відтворення робочої сили здійснюється внаслідок управління рівнем заробітної плати та соціальної державної допомоги, в той час, як розвиток людського

потенціалу здійснюється на основі особистого усвідомлення, посилення громадського управління на основі формування громадянського суспільства.

Об'єктом дослідження при цьому виступає система соціально-економічних відносин, які активно впливають на розвиток людини та зумовлюють зростання, поряд із виробничими властивостями, соціально-психологічних чинників і культурних передумов її удосконалення та реалізації людських здібностей не лише у виробництві а й у суспільному житті. Дедалі важливішу роль у структурі людського потенціалу відіграє виробничий та невиробничий досвід, морально-етичні якості та національно-ментальні особливості.

Предметом дослідження є розкриття еволюційних процесів у розвитку людини в процесі виробництва, в умовах трансформації не лише виробничих, а й суспільних відносин. В процесі автоматизації праці людина вивільняється від виконання багатьох виробничих операцій, а це збільшує важливість та роль спілкування, громадської взаємодії, змінює пріоритети та ставлення до людини.

Дослідження базується на методах діалектичної філософії (дозволяє поєднувати матеріальні та нематеріальні відносини в процесі аналізу нової категорії) та загальнонаукових методах пізнання: наукової абстракції (звільняє дослідження від несуттєвих чинників), системного аналізу (аналізує проблеми людського потенціалу у комплексі), синтезу (поєднує результати дослідження, зокрема суб'єктивні та еволюційні чинники розвитку людини), діалектики форми і змісту (визначає якісні параметри зростання та нагромадження людського потенціалу), кількісних і якісних змін (формує пріоритети розвитку людини через нагромадження досвіду, освіти та моральних якостей), економічного моделювання (побудова спрощених ситуацій, які дають можливість здійснювати математичний аналіз певних факторів). Для вирішення поставлених задач застосовано принципи хронології, кумулятивного нагромадження та внутрішньої взаємодії досягнень різних наукових шкіл (аналіз усіх корисних економічних концепцій і теорій). В роботі використано методи індукції (зокрема визначення цілісної категорії людський потенціал

через аналіз її складових) та дедукції (визначення передумов сучасного стану людського потенціалу в Україні), формалізації дослідження матеріальних і нематеріальних відносин (розвиток нових форм суспільної взаємодії), теорії фірми (організації), правила і форми поведінки, що регулюють відносини у публічній і приватній сферах, які втілені в теоріях суспільного вибору та прав власності (трансформація суспільних відносин на основі нових принципів та мотивів), метод діалектичної логіки в процесі побудови конкретизованої економічної політики на різних рівнях (визначення конкретних цілей, а на їх основі – інструментів їх досягнення).

Наукова новизна результатів дослідження полягає у тому, що на основі теоретико-методологічного аналізу розкрито сутність нової категорії – людського потенціалу та її значення для розвитку економіки і суспільства. Основні результати полягають у наступному:

вперше:

- розкрито сутність категорії людський потенціал, яка характеризує якісні зміни у становищі і ролі людини у виробництві та суспільстві. Зростання науково-технологічного рівня виробництва, інтелектуалізація праці, поглиблення взаємодії економічного, соціального та духовного аспектів життєдіяльності людини і суспільства, зумовили те, що поряд з продуктивними якостями людини, як фактору виробництва, робочої сили, зростаючу роль відіграють інтелектуальні, соціально-психологічні та духовні потенції людини;

- визначено історичне місце категорії людський потенціал як важливої віхи руху від людини економічної, життя і діяльність якої визначались матеріальними потребами та інтересами, матеріальним виробництвом як головною сферою людської діяльності та джерелом задоволення потреб, до людини творчої, коли поряд з матеріальними інтересами швидко зростають інтелектуальні та духовні інтереси людини, а праця із необхідності перетворюється на внутрішню потребу людини;

- доведено: перетворення інформації та знань у вирішальний фактор виробництва зумовлює поєднання в людині власника знань і власника вміння їх

використовувати у виробничому процесі. Ця тенденція веде до глибокої зміни місця і ролі людини на виробництві та в суспільстві. Якщо в індустріальному суспільстві засоби виробництва є капіталом, зосередженим в руках класу капіталістів і використовуються ним для підкорення та експлуатації працівників, то в інформаційному суспільстві поєднання знань як головного виробничого ресурсу з вмінням і навичками працівників їх використовувати робить людину вільною, незалежною, рівноправною у економічному, соціальному і духовному житті суспільства;

удосконалено:

- дослідження особливостей зростання людського потенціалу України.

На відміну від розвинутих країн, з їх високотехнологічним виробництвом, що зумовлює зростання науково-технічного, освітнього, і професійного рівня працівників, переважання низькотехнологічного сировинного виробництва негативним позначається як на продуктивності праці, так і на матеріальному забезпеченні працюючих, на їх кваліфікаційному рівні. Все це обмежує розвиток культурних і духовних якостей людини;

отримало подальший розвиток:

- доведено, що об'єктивною основою змін у праці і становищі людини є глибокі зрушення в економіці. Якщо раніше головна увага зосереджувалась на відтворенні продуктивних якостей людини (здатності до праці, тобто робочої сили, матеріального забезпечення, умов життя тощо), то нині, разом із поліпшенням матеріального добробуту, зростаючу роль відіграють нематеріальні фактори розвитку людини (соціально-психологічні та духовні), що зумовлено випереджаючим зростанням сфери послуг, тобто нематеріального виробництва, галузі якого безпосередньо служать розвитку людини, її розумових і фізичних здібностей. В Україні така ситуація ускладнюється недостатнім рівнем розвитку індустріального господарства.